

Iš muzikologės Onos Narbutienės korespondencijos: kompozitoriaus Jeronimo Kačinsko laišakai

Vytautė Markeliūnienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, 08105 Vilnius

El. paštas vytaute.markeliuniene@lmta.lt

Straipsnis skirtas muzikologės Onos Narbutienės (1930–2007) archyvo studijoms, pateikiami kai kurie jame esantys dar neskelbti dokumentai. Muzikologinis Narbutienės palikimas – dar mažai tyrinėta tema. Jį sudaro knygos, straipsniai, pranešimai, radijo ir televizijos laidos, kūrybiniai vakarai, plokštelių tekstai, tarptautinio Thomo Manno festivalio struktūros, muzikinės programos kūryba. Šio palikimo kontekste reikšmingomis tampa ir pamokos, paskaitos, aktyviai formavusios jaunesnės muzikologų kartos pažiūras, laikyseną, profesinius pasirinkimus. Daugelio šių veiklų atspindžius galima rasti Narbutienės metų metais kauptame asmeniniame archyve, kurio turinys turi didelę istorinę ir muzikologinę vertę.

Šiame straipsnyje analizuojama Narbutienės muzikologinių interesų ir jos asmeninės korespondencijos sąveika, sąlygojusi kai kuriuos profesinius imperatyvus. Tyrimui naudojami aprašomasis, interviu, istorinis-analitinis, empirinis metodai.

RAKTAŽODŽIAI: Onos Narbutienės muzikologinė veikla, korespondencija, straipsniai, Jeronimas Kačinskas

Laiškas be pradžios ir be galo

Algirdas Julius Greimas¹

*Ona nebijodavo sėsti prie tuščio popieriaus lapo panašiai, kaip nebijoma aukščio
(gal jo baimė ne vieną ambicingą žmogų pastūmėjo į alpinizmą?)*

Edmundas Gedgaudas²

Pasirinkti šią temą paskatino keletas priežasčių. Pirmiausia, tai pastarųjų metų galimybė tyrinėti muzikologės Onos Narbutienės (1930–2007) asmeninį archyvą³, jame, be kita ko, randami įvairialypiai kilnūs jos ir kai kurių mūsų muzikinės bendruomenės narių bičiulystės ženklai. Pastarieji padeda suvokti ir Narbutienės pasirinktų muzikologinių žanrų įvairovę, ir jos tyrinėjamų asmenybių, reiškinių logiką. Kaip rašė šiai muzikologei skirtame *pro memoria* Rūta Stanevičiūtė-Kelmickienė: „O. Narbutienės knygų ir kitų rašto darbų centre visuomet buvo herojus – kūrėjas, gyvenantis tam tikru laikotarpiu, konkrečiomis istorinėmis aplinkybėmis, jo talentas, poreikiai bei

1 *Algirdo Juliaus Greimo ir Aleksandro Kašubienės ...* 2008: 171.

2 Gedgaudas 2012: 235.

3 Onos Narbutienės archyvas yra saugomas Narbutų namuose. Po muzikologės mirties jį sutvarkė ir susistemino dukrė kompozitorė Onutė Narbutaitė. Narbutų šeimos archyvas – toliau *NŠA*.

svajonės, viltys ir nusivylimai. Ji siekė suprasti paskirą kuriantį žmogų, įminti jo individualumo ir išskirtinio likimo mįslę. Dėl to jos vaizduoti lietuvių muzikos kūrėjų portretai tokie gyvi ir paveikūs. Muzikologė nesiekė atsieti kūrybos nuo žmogaus, o pastarojo – nuo jo terpės ir laiko.⁴

Bičiulystė, draugystė visa autentiška savo išraiška Narbutienei buvo be galo svarbi, kaip ir profesija, šeima. Apie profesiją ji kalbėjo kaip apie *modus vivendi*, kiaurą parą supančią tikrovę greta kasdieninio gyvenimo: „Ir tai nėra lengva, tai kūrybinė specialybė. Nes jei į ją žiūrėsi kiek valdiškai, – atėjai, atidirbai, o toliau gyveni esą savo gyvenimą, – tai nelabai ką nuveiksi. <...> Tai didelio pasiryžimo reikalaujantis bėgimas ilga distancija.“⁵ Narbutienės gautieji laišakai (kaip ir jos išsiųstieji, tuo galima realiai įsitikinti⁶) – itin šilti, bet ir dalykiški, o kartais kupini simpatiško humoro. Jų turinys liudija ir abipusę korespondencijos apykaitą, ir tarpusavio pasitikėjimą, ir atvirą žmogišką ryšį. Net ir dalykiniai Narbutienės interesai, rašant knygas, straipsnius, inicijuojant kūrybos vakarus etc., neretai peraugdavo į nuoširdų santykį su jų herojais. Ir tai buvo nulemta nuo pat jos muzikologinės veiklos pradžios. Štai rašydama diplominį darbą, skirtą J. Gruodžio kūrybai⁷, ji artimai susidraugavo su kompozitoriaus našle Stase Gruodiene ir pastaroji ligi jos žemiškojo gyvenimo pabaigos tapo tarytum Narbutų šeimos nariu. *Teta Stasė* – taip ją vadindavo Narbutai, kaip pokalbiuose prisiminė Onutė Narbutaitė. Beje, šis diplominis darbas 6-ojo dešimtmečio pabaigoje labai pravertė Algirdui Ambrazui, tuo metu dar būsimajam Juozo Gruodžio tyrinėtoju, apie tai jis paliudijo šio straipsnio autorei: „O paskui sužinojau, kad ji savo diplominį darbą rašo apie Juozą Gruodį, o tuo laiku aš jau irgi buvau įsisukęs į Gruodžio reikalą, rinkau medžiagą – iš pradžių 1959 m. radijo laidai, o netrukus ir pirmąją savo knygelę pradėjau rengti⁸, lankydavausi pas p. Stasę Gruodienę. Ten lankėsi ir Onutė. Tuo metu ji dar buvo, matyt, nebaigusi diplominio darbo ir man teko su juo susipažinti nebent iš jos rankraščių. Faktiškai pačios pirmosios žinios apie simfoninę Gruodžio kūrybą buvo ne iš pirminės, o iš antrinės medžiagos – iš Onutės darbo. Todėl jį įtraukiau knygos pradžioje į padėkos sąrašą kaip naudotą nespausdintą medžiagą. Ta mano knyga išėjo 1960 m., o ji irgi baigė 1960 m., vadinasi, jos diplominio darbo mašinraščio nemačiau, tik rankraštį.“⁹

Panašiai klostėsi Narbutienės ryšys su fortepijono dėstytoja Zofija Naujalyte-Dienkiene (kompozitoriaus Juozo Naujaliao jauniausiąja dukra), su dainininku Antanu

4 Stanevičiūtė 2008: 8.

5 Lietuvos radijas „Klasika“. Laida „Muzikinis pastišas“, vedėja Živilė Stonytė, 2005 m., spalio–lapkritis.

6 Dalis Narbutienės siųstų laiškų jos adresatų dėka buvo išsaugoti ir dabar sudaro jos archyvo dalį, kai kuriuos galima rasti kitų asmenų fonduose, saugomuose Literatūros ir meno archyve. Konkrečiau su šiais laiškais galima susipažinti Edmundo Gedgaudo knygoje *Ona Narbutienė: gyvenimo preliudai* (2012), Jūratės Vyliūtės ir Gailos Kirdienės knygoje *Lietuviai ir muzika Sibire* (2013), Vytauto Narbuto knygoje *Tarp gyvenimo ir devono atodangų* (2017).

7 Diplominis darbas „Juozo Gruodžio simfoninė kūryba“ (1960).

8 Ambrazas 1960: 62.

9 Autorės pokalbis su Algirdu Ambrazu, 2011 09 30. Vytautės Markeliūnienės archyvas (toliau – *VMA*).

Kučingiu. Tikra tauri draugystė Narbutienę siejo su muzikologais Algirdu Ambrazu, Edmundu Gedgaudu, Vytautu Landsbergiu, su vokiečių muzikologe Hannelore Gerlach ir dar nemažu būriu kitų. Ir apskritai, buvo galima pastebėti, jog pajutusi gilesnio ryšio su koku nors jos aplinkos žmogumi galimybę, Narbutienė stengdavosi jo nepaleisti pasyvios savieigos tėkmei. „Žinok, nepalaikomas ryšys sunyksta“, – ne kartą lyg tarp kitko ištarė.

Narbutienė mėgo laiškus ir iki gyvenimo pabaigos su daug kuo susirašinėjo. Ir viską rašė ranka (beje, kaip ir straipsnius, knygas). Jos savastimi buvo tapusi ypatinga rašysena, su niekuo nesupainiojama, šiek tiek su gotiško šrifto priegaide, bet aiškiai įskaitoma. Apie rašysenos savitumą ji dar iš Sibiro rašė klasės draugei Irenai Žemaitytei (Geniušienei – V. M.): „O apie savo rašyseną nieko, Irena, negaliu Tau parašyti, nes aš pati nežinau, kodėl taip rašau. Man atrodydavo, kad mano rašysena tokia pat, kaip ir kitų žmonių. Gali būti, kad iš jos galima spręsti apie žmogaus charakterį, bet čia reikia gilaus, galvojančio žmogaus. Kai buvau pirmoje, antroje gimnazijos klasėje, bandžiau įvairiau rašyti – kreipti tai į vieną pusę, tai į kitą, bet nieko iš to neišėjo, mano raštas liko toks, koks jis buvo. Tai kažkas, ko negalima pakeisti.“¹⁰ Taip, kam keisti tai, ko nereikia ir negalima pakeisti, kas yra pastovu – kaip tradicija, šaknys, giminės istorija, tėvynė, šeima, įsitikinimai. Tai nekintantys dėmenys, kurie tarytum nebylūs įžadai lydėjo Narbutienės gyvenimo ir profesijos kryptį. Galima nujauti, kad toji rašysena buvo neatskiriama inspiruojanti Narbutienės muzikologinių rašinių palydovė, o tas raidžių, žodžių, sakinių, konkretus šrifto raižinys, ko gero, sąlygojo neskubų, apgalvotą minties tempą, aiškumą, logiką, kartu liudijo ir rašinių autorės pastovumą, atsakomybę bei sąžiningumą profesijai. Jokio neprognozuojamo, pretenzingo spontaniškumo. Jokių *copy* ir *paste*¹¹.

Parašyti pluoštelį atvirlaiškių, tarkim, būnant Nidoje, Th. Manno festivalyje, kad ir intensyviai dirbant, koordinuojant, rūpinantis jo muzikos programa, tapdavo vienu būtinų šios muzikologės ritualų. O jos maitinančia gysla pažįstant pasaulį, aplinką, laiką, kaip ir muziką, meną, visą laiką buvo sutikti žmonės, bendravimas su jais. Ši teiginių puikiai pratęstų jau minėtos vokiečių muzikologės Hannelore Gerlach prisiminimų apie Narbutienę pluoštelis: „Tai, kad ji išleido ne vieną knygą ir parašė gausybę publikacijų bei pranešimų, biografijų, įvadų, man nenusveria fakto, kad ji pati buvo tarsi gyva Lietuvos muzikos istorijos bei muzikinio Lietuvos gyvenimo enciklopedija, sukaupusi neįtikėtinai gausių žinių apie įvykius, procesus ir, suprantama, žmones.“¹²

Kad tas pasaulio, aplinkos, laiko, meno pažinimas per žmones, bendravimą su jais tiesiogiai maitino ir jos muzikologinių darbų turinį, užnugarius, paraštes – irgi

10 Gedgaudas 2012: 171.

11 Nuo Juozo Naujalio iki Eduardo Balsio 2020: 20–21.

12 Hannelore Gerlach laiškas. 2008 m. vasario 6 d. *NSA*.

tiesa. Ji siekė įsiskverbti ne tik į tyrinėjamų asmenų kūrybą, bet palytėti ir jų gyvenimą, atpažinti pasirinkimų argumentaciją, ir visa tai darė labai diskretiškai, nes ši savybė buvo neatsiejama jos vidinės etinės konstitucijos dalis¹³. Kartu mėgo ieškoti paralelių, sąsajų, paskatų, priežasčių, aplinkos detalių, paveikių kontekstų, argumentų. Tokią įžvalgą pateikia ir muzikologė Rūta Stanevičiūtė-Kelmickienė: „Prisimindama [Narbutienės] knygas, dažnai jas vartydama, manau, kad noras, siekis suprasti žmogų, suprasti jo gyvenimą kaip absoliučiai tikrą, lydėjo jos visus darbus. Ir tai, kas man atrodo taip pat svarbu Onos Narbutienės darbuose, jos bandyme įminti kitų žmonių mįslę, – buvo nepaprastai geranoriškas santykis su kiekvienu kūrėju bet kuriuo jo gyvenimo etapu.“¹⁴

Narbutienės archyvo tyrinėjimas atskleidė ir išryškino unikalią profesijos ir žmogiškumo sintezę, kurią veikiausiai ir jautė visa ją supanti daugiabalsė aplinka – draugai, mokiniai, studentai, šeima, straipsnių herojai ir visi pakeleivingieji. Svarbia įžvalga prabyla rašytojas Juozas Aputis: „Ji buvo iš tų žmonių, pas kurį norisi eiti, kai esi pavargęs. Nes dalis žmonių yra ir gabių, ir talentingų, ir labai gerų, bet su koku nors savo vargu nelabai pas juos nori eiti, nes dar bus didesnis vargas, susidūrus su tokiu pat... O čia, būdavo, imi šnekėt, jau toks nusibaigęs, maža dėl ko – tai dėl kūrybos, tai dar dėl ko nors. Ir štai pasirodo Onutė. Iškart: na, labas, kaip ten kaime, o po to – na ir kas, nieko čia tokio... <...>. Tai va šitaip yra. Ir taip gražiai, kažki kaip įstato žmogų į vagą, kad pajunti – nei čia taip jau baisu, nei čia nieko tokio nėra. Racionalus protas ir jaukus kito žmogaus supratimas.“¹⁵

Taip susiklostė, kad bemaž paskutiniai Narbutienės straipsniai buvo skirti tarpukario avangardo atstovui, Bostone (JAV) gyvenančiam kompozitoriui Jeronimui Kačinskui (1907–2005), jo 100-osioms gimimo metinėms. 2007 m. pavasarį išspausdinti du skirtingi jos straipsniai: savaitraštyje *7 meno dienos* – „Kūryboje svarbiausia individualumas“, o žurnale *Bravissimo* – „Jeronimas Kačinskas ir opera“. Ir dar parengtos tezės pranešimui, planuotam 40-ojoje Baltijos muzikologų konferencijoje „Muzika ir GENIUS LOCI: poetika ir politika“ (2007 m. spalio 17–20 d.). Pranešimo pavadinimas – „Du lietuvių muzikos vienišiai“ (Jeronimo Kačinsko ir Jono Nabažo 100-osioms gimimo metinėms). Šiose tezėse akivaizdžiai skamba „racionalus protas ir jaukus kito žmogaus supratimas“, todėl jas cituoju:

„Nors šių kūrėjų gyvenimai ir kūryba susiklostė visiškai skirtingai, jų biografijose esama nemažai paralelių, į kurias ir norėtusi atkreipti dėmesį.

Abu gimė Lietuvoje, bet prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui su tėvais pasitraukė į Rusiją ir apsisėjo Maskvoje.

13 Tai nekartą yra pažymėjusi Onutė Narbutaitė, prisimindama, kad Narbutienė niekada šeimos nariams nekomentuodavo jautrių tyrinėjamų asmenų gyvenimų detalių.

14 Stanevičiūtė 2008: 8.

15 Lietuvos radijas „Klasika“. Laida „Muzikinis pastišas“, 2007 m. liepos 24 d.

Abu kompozicijos mokslo pagrindus įgijo Lietuvoje, o vėliau tobulinosi užsienyje pas įžymius to meto muzikus: J. Kačinskas – Prahoje pas Aloisą Habašą, J. Nabažas – Paryžiuje pas Nadią Boulanger.

Abiejų kūrybos pradžia ir sėkmės susijusios su XX a. ketvirtuoju dešimtmečiu (J. Nabažo simfoninė poema „Daina apie liūdesį ir džiaugsmą“, J. Kačinsko „Nonetas“).

Abu atstovavo elitinei muzikos kryptčiai ir ėjo netradiciniu to meto lietuvių muzikai keliu (J. Nabažas buvo linkęs į impresionizmą, J. Kačinskas kultivavo ateminį muzikos stilių ir mikrotoninę techniką).

Abu kompozitoriai domėjosi filosofija (J. Nabažas – F. Nietzsche, J. Kačinskas – antroposofija) ir tai atsispindėjo jų kūryboje.

Abu nedėstė kompozicijos, neturėjo mokinių ir sekėjų ir abu tarpukaryje sukūrė nedaug kūrinių.

Abiejų kūryba ir šiandien retai atliekama ir yra tam tikrame užribyje¹⁶.

Ši Narbutienės planuoto, bet neįvykusio pranešimo eskizą teko perskaityti minėtos konferencijos metu vykusio koncerto įžanginiame žodyje ir pridurti dar keletą tezių¹⁷:

Abu kompozitoriai jautė didelį ir nuoširdų muzikologės Onos Narbutienės rūpestį – straipsniais, pasiūlyta koncertams jų muzika.

Abu su ja susirašinėjo laiškais ar kitais būdais palaikė profesinį ir žmogišką ryšį.

Abiejų kūryba jos pedagoginio darbo kelyje dėl jos profesinės įtaigos sulaukdavo moksleivių susidomėjimo dar tuomet, sovietmečiu, kai ugdymo programos buvo griežtai apribotos, tokius kompozitorius nustumiant į užribį.

Abiem buvo lemta tapti vienais paskutiniųjų Narbutienės muzikologinės veiklos herojų – Kačinsko gyvenimui ir kūrybai aptarti buvo parašyti paskutiniai Jos straipsniai, o Nabažui planuota skirti įvadinį straipsnį knygoje „Jonas Nabažas. Dienoraščiai 1922–1945“. 2007 m. lapkritį, praėjus 4 mėnesiams po Jos mirties, knyga buvo išleista, deja, be planuoto įvadinio Jos rašinio.

Štai dar keletas pastabų apie Narbutienės archyvą, esantį Narbutų bute. Savo asmeniniam archyvui ji taikė griežtą atranką – nekaupė nieko, jos požiūriu, nereikalingo. Tarkim, nelaikė savo knygų, straipsnių rankraščių, bet saugojo kai kuriuos pranešimų tekstus, jiems reikalingą medžiagą, kruopščiai vedė nuveiktų darbų dienoraštį (lankoniškos pastabos kalendoriuje-užrašų knygelėje), kaupė paskaitoms sudarytų tezių planus. Vis dėlto gerokai atlaidesnė buvo ir subtiliai saugojo kitų asmenų jos gyvenime paliktus ženklus, ypač – laiškus, nuotraukas. Toliną šeimos praeitį liudijantys nuotraukų albumai jas, tris moteris – tuometinę Oną Litvinaite (mergautinė Onos Narbutienės pavardė), jos mamą Olgą Litviniene ir močiutę Kotryną Radus-Zenkavičienę,

¹⁶ Narbutienės pranešimo tezės, 2007. *VMA*.

¹⁷ Koncertas Paveikslų galerijoje 2007 10 20: Du lietuvių muzikos vienišiai... Jono Nabažo (1907–2002) ir Jeronimo Kačinsko (1907–2005) kamerinė muzika. Skiriama Onos Narbutienės (1930–2007) atminimui.

1949 m. lydėjo į Sibiro tremtį. Šeimos albumai su jų globotojomis laimingai sugrįžo po septynerių ir daugiau metų į Lietuvą¹⁸.

Tarp Narbutienės kruopščiai saugotų vertybių yra pluoštas kompozitoriaus Jeronimo Kačinsko jai rašytų laiškų – nuo 1991 m. iki kompozitoriaus mirties (paskutinis laiškas Kačinsko rašytas 2003 m., be datos). Šie laiškai sukuria tam tikrą mikroistoriją, mikrosiužetą, jų išskleidimas žmogiškąja dimensija galėtų papildyti kompozitoriaus J. Kačinsko paskutinių gyvenimo metų tyrinėjimus.

Siek tiek apie Kačinską. Kaip ir jo amžininkas Vytautas Bacevičius, Kačinskas tarpukario Lietuvos muzikos padangėje išsiskyrė savo maksimalistiniais siekais, neįprastu muzikos pasauliu ir fanatišku tikėjimu nauja muzika bei savo idėjomis. Iš tikrųjų Lietuvoje jie ir buvo tik du – bendraminčiai, bičiuliai (nors ir nepaprastai skirtingi). Kačinskas buvo vienas iš nedaugelio lietuvių muzikų, kuriam vėliau pavyko įsitvirtinti Amerikos muzikiniame gyvenime. Jis vadovavo Melrozo simfoniniam orkestrui, apie dvidešimt metų Berklio muzikos koledže dėstė kompoziciją ir dirigavimą. Buvo ir vienintelis tos iškilios lietuvių kompozitorių grupės, 1944-aisiais pasitraukusios į Vakarus, atstovas, sulaukęs Lietuvos nepriklausomybės, suteikusios jam daug kūrybinių impulsų. 1989 m. Kačinskas išrenkamas jau nepriklausomos nuo Maskvos Lietuvos kompozitorių sąjungos garbės nariu. 1991-ųjų rudenį, rugsėjo pabaigoje, Kačinskas su žmona pasiryžo apsilankyti Lietuvoje. Jo lėktuvas atskrido į Rygą, ir pasitikti šio garbingo svečio vyko būrelis Kompozitorių sąjungos narių. Tarp jų – Narbutienė, kuri vėliau prisiminė: „Buvome kupini nerimo ir jaudulio – juk važiuojam susitikti su legenda. Jo vardas sovietinėje lietuviškoje muzikos istorijoje figūravo tik kaip neigiamas pavyzdys,

¹⁸ Ona Narbutienė (Ona Kristina Litvinaitė) gimė 1930 10 26 Kaune, kavalerijos kapitono Kazio Litvino šeimoje, mirė 2007 07 10. Vilniuje. Vaikystę praleido Klaipėdos krašte, čia jos tėvas ir senelis, generolas Leonas Radas-Zenkavičius, buvo įsigiję Čiutelių dvarą, mokėsi Klaipėdos Augustės Viktorijos licėjuje. 1944 m. rudenį su šeima traukėsi į Vakarus. Prie Karaliaučiaus patekus į sovietų armijos apsupktį, teko grįžti į Lietuvą. Radusi prieglobstį Vilniuje (gimtajame mamos mieste), mokėsi Vilniaus Salomėjos Nėries mergaičių gimnazijoje, Vilniaus muzikos mokykloje. 1949 m. ištremta į Sibirą. Dirbo kolūkyje Buriatijoje, vėliau plytų fabrike prie Irkutsko, 1952 m. baigė Irkutsko aukštesniąją muzikos mokyklą, 1952–1955 m. dirbo Irkutsko vaikų muzikos mokykloje. 1955 m. grįžo į Lietuvą. 1960 m. baigė Lietuvos konservatoriją (dabar Muzikos ir teatro akademija), dėstė Vilniaus septynmetėje muzikos mokykloje (1955–1960), Vilniaus kultūros mokykloje (1960–1969), Čiurlionio meno mokykloje (1969–1993), dirbo *Literatūros ir meno* redakcijoje (1969–1972), nuo 1989 m. iki gyvenimo pabaigos dėstė Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje. Buvo Lietuvos kompozitorių sąjungos Muzikologų sekcijos pirmininkė (1975–1979), kuratoriumo „Buckower Begegnungen“ Vokietijoje narė (1992–2002), Kultūros ir meno tarybos pirmininkė (1993–1997), nuo 1998 m. – Thomo Manno kultūros centro kuratoriumo narė, daugelio kitų komitetų, komisijų, redakcinių kolegijų narė. Nuo 1997 m. iki mirties buvo Thomo Manno festivalio Nidoje muzikos programų sudarytoja ir vedėja. Parašė per 100 straipsnių lietuvių muzikos istorijos ir šandienos temomis, kūrė televizijos ir radijo laidas, vedė muzikos vakarus, dalyvavo tarptautinėse konferencijose, skaitė paskaitas apie lietuvių muziką Latvijoje, Estijoje, Vokietijoje, Švedijoje, Suomijoje, Lenkijoje. Išleido 15 knygų. 1999 m. jai paskirta Lietuvos nacionalinė premija, 2007 m. apdovanota Gedimino ordino Karininko kryžiumi. 2008 m. Lietuvos kompozitorių sąjungos Muzikologų sekcija įsteigė Onos Narbutienės premiją už Lietuvos muzikos kultūros tyrinėjimą ir populiarinimą. Gedgaudas 2012: 282.

bet sunku buvo jį visiškai ištrinti. Faktai prasiskverbavo ir pro specfondų duris, o pagaliau buvo gyvų liudininkų, galinčių daug ką papasakoti. Pavyzdžiui, kad 1938 m. Londone vykusiose Pasaulinės muzikos dienose jo Nonetas, atliktas čekų muzikų, buvo labai gerai įvertintas ir jo vardas minėtas šalia B. Bartoko bei kitų įžymybių. O juk į šią pasaulinę organizaciją (ISMC) Lietuva buvo priimta būtent J. Kačinsko iniciatyva, dėl jo laimėjimų šiuolaikinės muzikos srityje studijuojant Prahoje bei čekų muzikų rekomendacijų.

Tad mūsų vaizduotėje gyveno kovingas modernistas! Ir štai stebint iš Rygos oro uosto laukimo salės išeinančius lėktuvo keleivius, dėmesį patraukė nedidelė trapi figūra, lydima kiek stambesnės moters. Tai buvo Elena ir Jeronimas Kačinskai. Savo susijaudinimą išvydus būrelį pasitinkančiųjų Maestro slėpė po jam būdinga santūrumo skraiste. Tačiau iš karto pajutome jo skleidžiamą šilumą, jis pavergė savo subtilumu ir nuoširdžiu kuklumu (viešnağės metu iš jo lūpų teko ne kartą girdėti: „Avangardistu buvau tik ketvirtojo dešimtmečio kontekste, dabar muzika eina jau visai kitais keliais“). Gausūs lietuviški pietūs, užsakyti Panevėžyje, labiausiai pravertė patiems, nes mūsų svečias, pasirodo, buvo vegetaras! Prisiminė dienraštyje „Vakarai“ skaityta jo charakteristika: „Kasdienybės asketas, vaikščiojantis kuklumas, netgi kenksmingas nesireklamavimas (1936 09 01)“.¹⁹

Kačinsko laišakai Narbutienei pradėjo keliauti nuo 1991 m. spalio 27 d., po pirmosios jo viešnağės Lietuvoje, ir reguliariai buvo rašomi iki 2003 metų.

Štai vienas pirmųjų: 1991 m. spalio 27 d.

Noriu išreikšti Jums nuoširdžią padėką už supažindinimą su mano muzikos darbais prieš koncertą Vilniuje ir iš viso išskirtiną globą būnant mums Lietuvoje. Tikrai, aš su Elena²⁰ jautėmės taip artimi jums visiems, ko vis tik seniai pasigendame mūsų gyvenamame krašte. Gal mes kiek ir atbukome mintydamai savo nesklaidžiais posakiais ir apibūdinimais einamais klausimais. Atleiskite, tai yra standartinės aplinkumos pasekmės: čia dažnai tenka atsidurti į tuštumą ne tik eilinių žmonių tarpe, bet ir savo profesijos draugų tarpe. Bent aš tokį sau vaizdą susidariau – Lietuvos akademinio pasaulio žmonių žymiai platesnis mąstymo akiratis, o išimčių visada esama. Mes iš jūsų daugiau gauname, negu patys duodame.

Lietuva, kad ir dar neturtinga, mudviem padarė nepaprastus atsiminimus. Žinome, kad be ekonominio gyvenimo vis dar grasina politiniai įvykiai, ypač trečio kaimyno, pietuose nuo Vilniaus. Tačiau pasitikime Auksčiausiojo malone. Jei tauta išlaikė raudono monstro spaudimą per savo kantrumą, išmintį ir gerą valią, laimės ir kitų pagarbą sau.

¹⁹ Narbutienė 2007: 3.

²⁰ Kačinsko žmona Elena Kačinskienė.

1992 m. gruodžio 25 d.

Aš vis dar apsikrovęs daugialypiais darbais, o ir amerikiečių bendrame muzikos gyvenime tenka daugiau padalyvauti, kas ypatingai atima daug laiko. Šiomis savaitėmis baigiu siuitą-kantatą Klaipėdai.

[Data neužrašyta]

Nors ir pavėlintai, bet būtume apsileidėliai nepasveikinę su šiom didžiom šventėm jus, kurie pirmieji mus šiltai priėmėte į savo malonių bičiulių tarpą, o be to tas rūpestingumas, kad nesusaltume per ilgą žiemą išalusiame bute gyvenant kompozitorių viešbutėlyje.

Kaip visada iš visos širdies linkime šviesiausios ateities visai jūsų šeimai Naujiems Metams slenkant į neatspėjamą nežinią, kuri, tikėkimės, su laiku pragiedrės.

Mano gyvenimas pripildytas visokiais darbais, kurie išnykus iš šio pasaulio kultūrinės veiklos vėliavininkams, darosi gana skurdūs. Darau, kas įmanoma. Visai netekome geros publikos, taigi ir sudėtingesnių kūrinių pareikalavimo nėra. Klausytojai daugiausia jaunoji karta, kuri karštai priima roką ir dar primityvius lietuviškus ansamblius.

Rašau mūsų bažnyčiai, mėgėjų grupei, taigi nevalia išsiplėsti, o rašyti reikia, kad reikalingi bažnyčiai giesmininkai neišsiskirstytų.

1994 m. gruodžio 25 d.

Aš vis šiek tiek darbuojuos mūsų labai jau išsekusioj kultūrinėj dirvoj. Vargonauju mūsų lietuviškoje bažnyčioje; kiek dar ilgai?... Neseniai Kariuomenės šventėje trys jaunos panelės ir vienas vyrukas, kurie sudaro nuolat koncertuojantį stygų kvartetą, nuostabiai atliko mano 3-įjį kvartetą. Priėjau išvados, kad amerikiečiai yra geri interpretatoriai. Konservatorijose labai akcentuojama ant veikalų analizės, pavyzdžiui, mano draugas profesorius Bovicci²¹ vadovauja Beethoveno kvartetų analizės klasei.

1996 m. gruodžio 30 d.

Šiuo metu rašau 4-ąjį stygų kvartetą; koks jis bus negaliu užtikrinti. Žinoma, tai nebeatitiks kūrybiškai pažangiausiems, tačiau dabar galiu tik toks būti. Dar parašiau dvejus mišias mūsų vietiniams reikalams, bandome giedoti.

Dėl savo sveikatų negalime pasigirti. Turime dažnokai lankyti gydytojus, tačiau kiti mūsų ar žemesnių metų, – blogesniame stovyje arba jau amžinybėje. Taigi dėkojame Dievui, kad mus dar laiko...

1997 m. rugpjūčio 9 d.

Aš ir mano Elenutė laikomės pagal savo amžių, visokių negalių netrūksta, tačiau su savo bendrija tebe Palaikome ryšius. Aš pasitraukiau iš vargonininko pareigų, bet kai

²¹ John Bovicchi (1922–2013) – amerikiečių kompozitorius, dirigentas, Berklio muzikos koledžo Bostone dėstytojas, bičiuliuavęs ir su kitais Bostono lietuviais muzikais – su smuikininku Izidoriumi Vasyliūnu, pianistu Vyteniu Marija Vasyliūnu.

kuriais atvejais vis dar dalyvauju lietuvių bažnyčios pamaldose. Parapija pasidarė vienintelė sueigos ir šiokio tokio kultūrinio judėjimo vieta. Džiaugiamės, kad naujų lietuvių ir jaunų papildė mūsų nykstančias gretas. Su jais labai gerai sugyvename. Vargonininko vietą užėmė Romualdas Gasperonis, irgi iš Lietuvos. Su juo gražiai bendradarbiaujame.

Dar nepametu ir kūrybos. Nežinau, ko ji bus verta, bet baigiu 4-ąjį stygų kvartetą. Vilniaus kvartetą nuostabiai atliko savo programą Bostone, griežė mano 3-įjį kvartetą. Kritika, kuri yra čia labai griežta, kvarteto ansamblių priskyre prie didžiausių. Buvo džiugu klausytis koncerto, kuris kėlė pasididžiavimą lietuvių menininkais.

Šiuo metu su nedidele choristų grupe repetuojame mano Šv. Jėzaus Širdies garbei parašytas mišias. Nors rodos, nesunkios chorui, bet mėgėjams sunku jas įsisavinti. Neturime gabių giesmininkų.

Nors labai ilgimės Lietuvos, bet atrodo, teks ją palikti svajonėse. Mūsų jėgos per silpnos, kad galėtume Lietuvą dar kartą aplankyti.

1997 m. gruodžio 21 d.

Mes leidžiame laiką vidutiniškai, o aš dar šį tą rašau. Į Lietuvą išsiunčiau savo 4-ąjį stygų kvartetą. Recenzijų apie Nonetą dar neturiu. Dėkosiu jei Jūs malonėsite atsiųsti. Siųskite ir blogus atsiliepimus, jei ir tokių būtų, indomu. <...>

1998 m. vasario 16 d.

Iš viso aš ir Elenutė esame daugiau pavargę ir varžome savo veiksmus. Mus puola visokios negalios. Gerai iš Lietuvos apsigyveno žmogus, kuris kad ir netobulai tęsia vargonininko pareigas bažnyčioje. Šiaip visuomenė gerokai nusipiginiusi. Iš naujai atvykusių daug nelaukiame, bet gerai, kad lietuvių ir jaunųjų balansas padidėjo ir pagyvėjo. Dabar mūsų koloniją galima vadinti jaunųjų kolonija.

1998 m. liepos 30 d.

Prieš keletą savaitių įvyko Arlingtono kamerinio choro koncertas, kuriame nuostabus choro vadovas Barry Singer į programą įtraukė ir mano 3 dainas: Esi dangau, Beržas ir Lietuvos takeliais. Dainavo lietuviškai su šiek tiek šlubuojančia kalba. Tačiau atlikimas! Tokio savo gyvenime negirdėjau: dainavimas visuose savo aspektuose tobulas, iki kraštutinumo jausmus drebinantis. Gal ne tiek kūriniai, kiek atlikimas sukėlė triukšmingas ovacijas.

1999 m. gruodžio 21 d.

Gruodžio 10 d. Bostone ir apylinkėje 6-tą kartą buvo atliekamos mano Palaimintos Mergelės Marijos Nekaltos širdies mišios. Atliko Belmonto – Arlingtono 30 narių mišrus choras, 4 solistai ir kamerinis orkestras. Mano vertinimu, šį kartą geriausiai atliktas.

2002 m. kovo 14 d.

Rašau taip pat kaip trumpą laišką. Sunkiai sekasi išsilaikyti gyvenimo reikaluose, ypač tokioje senatvėje. Tačiau per savo negalių laikotarpį parašiau dar keturis muzikinius dalykėlius, kurie žinoma nebeturi ankstybesnio polėkio, bet Bostono spaudos nebuvo sukritikuoti.

2002 m. gruodžio 25 d.

Mudu sunkiai bekrutame, bet dar gyvi. Kad ir būnant gilioje senatvėje, visokie muzikiniai įvykiai vis dar neleidžia manęs „užmigti“. Daug ko čia buvo, bet apie tai sunku man rašyti. Amerikiečiai muzikai anaip tol manęs nėra pamiršę. Dėkingas jiems už tai.

2003 m. (be datos)

Dėl mano akių negalios labai vėlinuosi. Atleiskite! Tegul Šv. Kalėdų šviesa niekada neįgesa Jūsų širdy. Laimingų Naujų Metų!

*Jūsų pasiūlgę, bet jau nebesiekiami Elena ir Jeronimas Kačinskai
Daug ką turėčiau Jums pasakyti, bet jau nebegaliu.*

Grįžkime į 1991-uosius. Tais pačiais 1991 m. Kačinskas buvo pristatytas Nacionalinei kultūros ir meno premijai, kuri jam buvo įteikta kitų metų vasario mėnesį. Kompozitorius antrą kartą, 1992 m., trumpam apsilankė tėvynėje (bus dar ir trečias kartas, tik labai trumpas). Premija jam paskirta už Mišias Mindaugo karūnavimo 700-osioms metinėms. Kačinsko chorinę ir religinę muziką galima priskirti prie iškiliausių jo kūrybos puslapių. Nepamirškime ir to, kad chorinės muzikos srityje dar 4-ajame dešimtmetyje jis atsiskleidė kaip modernių idėjų ir ambicijų nestokojantis kompozitorius, ko gero, vienintelis Lietuvoje, – šiai muzikai būdinga subtiliai atrinkta poezija, nuosaikiai moderni muzikos kalba, ypatingas koloritas. Religinė muzika Kačinskui buvo labai svarbi. Nuo 1949 m. jis dirbo Bostono Šv. Petro parapijos vargonininku ir šių pareigų atsisakė tik 1995-aisiais. Giliai tikinčiam žmogui grojimas vargonais buvo ne tiek darbas, kiek dvasinė atgaiva.

Pabaigai cituoju Narbutienę: „Tačiau jo [Kačinsko] kūryba neapsiribojo tik minėtais žanrais. Paliko simfoninės, vokalinės muzikos, daugybę įvairios sudėties kamerinių ansamblių bei kitų kūrinių, taip pat vienaveiksmę operą „Juodasis laivas“ pagal Algirdo Landsbergio libretą, kurio pagrindu tapo tuomet plačiai nuskambėjusi lietuvių jūreivio Simo Kudirkos istorija (premjera įvyko 1976 m. Čikagos lietuvių operoje). Gaila, didesnė jų dalis neįrašyta, Lietuvoje neatlikta ir mūsų muzikiniame gyvenime nefunkcionuoja. Didžiausią darbą atskleidžiant mums šią neeilinę asmenybę atliko muzikologė Danutė Petrauskaitė²², 1997 m. parengusi solidžią monografiją su priedais.“²³

22 Petrauskaitė, D. *Jeronimas Kačinskas. Gyvenimas ir muzikinė veikla*. Vilnius: Baltos lankos, 1997: 535.

23 Narbutienė 2007: 3.

Išvados

Kačinsko paskutiniojo gyvenimo dešimtmečio laišakai – tai intymus dokumentas menininko, nesvyruojančio vertybiniais klausimais, netroškusio garbės, tik paprasčiausio įvertinimo. Rašydamas laiškus Narbutienei, jis jautė atramą, patikimą žmogų, kuriam galėjo patikėti savo kūrybos ir gyvenimo saulėlydžio refleksijas. Šie iki šiol nepublikuoti Kačinsko laišakai muzikologei Narbutienei gali suteikti naujų impulsų kompozitoriaus kūrybos tyrinėtojams. Jie gali praplėsti mūsų kultūrinę atmintį, suteikdami naujų paliudijimų ir naujos medžiagos apie kompozitoriaus santykį su Amerikos ir Lietuvos atlikėjais.

Gauta 2021 11 03

Priimta 2021 11 09

Literatūra ir šaltiniai

1. *Algirdo Juliaus Greimo ir Aleksandros Kašubienės laišakai 1988–1992*. Sudarė Aleksandra Kašubienė. Vilnius: Baltos lankos, 2008.
2. Ambrasas, A. *Kompozitorius Juozas Gruodis: Gyvenimo ir kūrybos bruožai*. Kaunas: Valstybinė pedagoginės literatūros leidykla, 1960.
3. Gedgaudas, E. *Ona Narbutienė: gyvenimo preliudai*. Vilnius: Versus aureus, 2012.
4. Narbutas, V. *Tarp gyvenimo ir devono atodangų*. Vilnius: Akstis, 2017.
5. *Nuo Juozo Naujalio iki Eduardo Balsio*. Muzikologės Onos Narbutienės straipsniai. Sudarytoja V. Markečiūnienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2020.
6. Vyliūtė, J.; Kirdienė, G. *Lietuviai ir muzika Sibire*. Vilnius: Lietuvos kompozitorių sąjunga, 2013.
7. Lietuvos radijas „Klasika“. Laida „Muzikinis pastišas“, 2007 m. liepos 24 d. (iššifruotas tekstas).
8. Lietuvos radijas „Klasika“. Laida „Muzikinis pastišas“, vedėja Živilė Stonytė, 2005 m., spalį–lapkritis (šifruotas tekstas).
9. Narbutienė, O. Kūryboje svarbiausia originalumas. Jeronimo Kačinsko šimtmečiui. *7 meno dienos*. 2007 m. balandžio 20 d.: 3.
10. Stanevičiūtė, R. Suprasti žmogų ir jo laiką. *Literatūra ir menas*. 2008 m. liepos 18 d.

Vytautė Markeliūnienė

From the Correspondence of Musicologist Ona Narbutienė: Letters from Composer Jeronimas Kačinskas

Summary

This paper deals with studies into the personal archive of the musicologist Ona Narbutienė (1930–2007), including a number of previously unpublished documents. Narbutienė's musicological heritage, which has been little investigated so far, consists of books, articles, lectures, radio and TV shows, musical evenings, texts for record sleeves and CD inlays as well as the conceptual framework, the programme, and texts for the International Thomas Mann Festival in Nida. Within the context of this heritage, her lessons and lectures stand out for their special role in shaping the views, attitudes, and professional choices of the musicologists of the younger generation. The evidence of all these activities can be found in Narbutienė's private archive compiled over many years and thus displaying the content of great historical and musicological value.

The paper examines Narbutienė's musicological interests as revealed in her personal correspondence and their relationship to certain professional imperatives. Narrative, interview, historical-analytical, and empirical research methods were employed in this study.

KEYWORDS: Ona Narbutienė, musicological activity, correspondence, articles, Jeronimas Kačinskas